

Michał Spandowski

Inkunabuły dawnej Biblioteki Miejskiej w Lubaniu

Dramatyczne, niekiedy tragiczne, dzieje polskich księgozbiorów w czasie II wojny światowej i w pierwszych latach powojennych niejednokrotnie już opisywano¹. Losy jednakże bibliotek ponemieckich przejętych przez państwo polskie wraz z Ziemią Odzyskaną, bywały nieraz jeszcze gorsze. Niszczone – przypadkiem lub świadomie – w czasie działań wojennych, po ich zakończeniu narażone były na rabunki, a w końcu dość chaotycznie dzielone i przemieszczane – często stosownie do możliwości transportowych, a nie z uwagi na względy merytoryczne. Pisała o tym m.in. Paulina Buchwald-Pelcowa², temat ten jednak dopiero czeka na kompleksowe opracowanie.

Najwięcej stosunkowo wiemy o losach tamtejszych inkunabułów, a to dlatego, że przy opracowywaniu do druku centralnego katalogu inkunabułów w Polsce³ rejestrowano również proveniencje i Biblioteka Narodowa dysponuje obecnie ich kartoteką niemal kompletną. Materiały te pozwalają dotrzeć do wszystkich ocalałych egzemplarzy wybranej dawnej biblioteki bez względu na to, gdzie w Polsce aktualnie są przechowywane. Księgozbiorem, który chcemy dziś przybliżyć czytelnikowi, była biblioteka miejska w Lubaniu, która do 1945 roku funkcjonowała jako Stadt- und Volksbuecherei Lauban.

---

1 Por. np. materiały z konferencji *Księgozbiory rozproszone. Losy księgozbiorów historycznych po II wojnie światowej*, jaka odbyła się w Malborku 19 października 2012 oraz mój artykuł *Polskie zbiory inkunabułów zniszczone, rozproszone i przemieszczone w czasie i w wyniku II wojny światowej* w niniejszym tomie.

2 P. Buchwald-Pelcowa, *Powojenne wędrówki starych druków w Polsce*, w: *Symposia bibliologia. Dokumentacja księgozbiorów historycznych – współpraca krajowa i międzynarodowa. Skutki II wojny światowej dla bibliotek polskich*, red. H. Łaskarzewska, red. nauk. A. Mężyński, Warszawa 1995, s. 151-159; por. także inne artykuły zawarte w tej publikacji.

3 *Incunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, 1, moderante Alodia Kawecka-Gryczowa, composuerunt Maria Bohonos et Elisa Szandorowska, Wratislaviae 1970; 2, *Addenda. Indices*, moderante Alodia Kawecka-Gryczowa, composuerunt Maria Bohonos, Michael Spandowski et Elisa Szandorowska, Wratislaviae 1993 [IBP].

Biblioteka ta pojawia się w literaturze polskiej u Edwarda Chwalewika⁴, a w r. 1974 Kazimiera Maleczyńska publikuje na jej temat artykuł⁵, w którym opisuje dzieje tej najstarszej w tym regionie biblioteki publicznej od jej powstania do końca XVIII w. W 2010 roku Lucyna Biały przedstawiła okoliczności powstania biblioteki, losy jej twórcy, a także osób wspomagających tę inicjatywę⁶. Nie ma potrzeby powtarzania tu wszelkich ustaleń autorki, ograniczmy się więc do informacji niezbędnych.

Biblioteka publiczna w Lubaniu powstała dzięki staraniom jednego człowieka, lubańskiego pastora, pochodzącego z Kozuchowa Sigismunda Schwabego (w formie zlatynizowanej Sigismundus Svevus). Doprowadził on do stworzenia biblioteki i jej otwarcia 22 sierpnia 1569 r. Jak zasobna była sama biblioteka w momencie jej udostępnienia, nie wiemy, zważywszy jednak okoliczności jej powstania nie należy oceniać jej jako bardzo bogatej. W początkach XX wieku liczyła około 9000 woluminów⁷, wśród nich kilkadziesiąt inkunabułów.

Ile ich było dokładnie, nie wiadomo, bowiem rejestracja przeprowadzana przez redakcję *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* [GW]⁸ nie objęła biblioteki w Lubaniu przed 1945 r. A po wojnie, jak wspomniano na początku, księgozbiór lubański uległ rozproszeniu. Inkunabułów o tej proveniencji do dziś zidentyfikowano 69 (reprezentujących 65 edycji), z czego 48 (w 31 woluminach) w Bibliotece Narodowej i 21 (w 16 woluminach) w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu⁹. Dysponujemy tymi danymi dzięki dokonanej swego czasu ogólnopolskiej rejestracji inkunabułów dla potrzeb powstającego IBP. Czy przed 1945 r. było w Lubaniu więcej inkunabułów? Wobec braku rejestracji GW nie znamy konkretnych danych, ale wnioskując przez analogię do innych księgozbiorów Ziemi Odzyskanych możemy to uznać za więcej niż prawdopodobne.

4 E. Chwalewik, *Zbiory polskie, archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 1-2, Warszawa 1926-1927. O Lubaniu zob. t. 1. s. 347.

5 K. Maleczyńska, *Z dziejów publicznego udostępniania książek (początki bibliotekarstwa publicznego w Lubaniu)*, „Roczniki Biblioteczne” 1974, t. 18, s. 329-336, gdzie mylnie nazywa Lubań miastem śląskim zamiast łuzycyckim.

6 L. Biały, *Z dziejów książki w Lubaniu (od XVI do początków XVIII w.)*, „Litteraria” 2010, t. 38, s. 5-15. Na artykuł ten zwrócił mi uwagę Arkadiusz Cencora z Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, za co bardzo mu dziękuję.

7 E. Chwalewik, *op. cit.*

8 *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Herausgegeben von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke, t. 1-7, Leipzig 1925-1938; t. 8-11, Berlin–Stuttgart–New York 1978-2008 (reprint: t. 1-7, Stuttgart–New York 1968).

9 Nie włączono do tych liczb druku przechowywanego w Bibliotece Jagiellońskiej pod sygn. Inc.3048, gdyż w rzeczywistości jest to druk XVI-wieczny (zob. IBP Post.68).

Potwierdza to również fakt, że jeden z inkunabułów lubańskich został zakupiony do zbiorów Biblioteki Narodowej z rąk prywatnych w 1978 r.¹⁰ Nie wydaje się jednak, by kolekcja inkunabułów w Lubaniu mogła być przed 1945 r. dużo bogatsza, gdyż w takiej sytuacji na pewno nie uszłyby uwadze zespołu redakcyjnego GW. Podobnie nie wiemy, czy i ewentualnie do jakich księgozbiorów (poza wymienionymi wyżej przy okazji inkunabułów) trafiły z Lubania druki późniejsze. Dysponujemy takimi częściowymi danymi tylko w odniesieniu do Biblioteki Narodowej, która ma w swych zbiorach obecnie około 70 woluminów druków z XVI wieku pochodzących z dawnej biblioteki miejskiej w Lubaniu. Jednakże prawie jedna trzecia spośród nich została zakupiona wiele lat po wojnie. Oznacza to, że zespół ten z uwagi na swą fragmentaryczność nie może stać punktem wyjścia do jakichkolwiek ogólniejszych wniosków. Dlatego w tym tekście zajmujemy się tylko inkunabułami, o których mamy dużo dokładniejsze informacje.

Lucyna Biały twierdzi, że „pierwszy publiczny księgozbiór Lubania stanowił bibliotekę łańcuchową”¹¹, powołując się przy tym na publikację Alexandra Falka¹². Nie jest to jednak sprawa jednoznaczna. Żaden z inkunabułów lubańskich nie zachował do dziś żadnego elementu kateny, pozostały tylko pordzewiałe otwory w oprawach, wskazujące dawne umiejscowienie zaczepu łańcucha. Tekst Falka mówiący o tym, że niegdyś owe książki stały przytwierdzone katenami do pulpity, może odnosić się do samego modelu dawnych bibliotek łańcuchowych, a wcale nie jest dowodem na to, że miało to miejsce w Lubaniu. Gdyby jednak tak było, to jest oczywiste, że taki katenatowy zespół musiałyby w pierwszym rzędzie tworzyć oprawne w deski inkunabuły formatu *in folio* pozyskane dla nowopowstającej biblioteki w roku jej otwarcia. Takich inkunabułów jest 18. Zbadano pod tym kątem także 6 wczesnych druków XVI-wiecznych *in folio* zachowanych w Bibliotece Narodowej, które trafiły do księgozbioru lubańskiego w latach 1569-1570¹³. Książki obu tych grup mają pochodzące z różnych warsztatów introligatorskich oprawy z przełomu XV i XVI wieku, a w nich dwojaki ślady po zamocowaniach elementów żelaznych: otwory o średnicy około pół centymetra w środku górnego brzegu tylnej okładziny, umieszczone około 1 cm od jej krawędzi oraz analogiczne otwory znajdujące się w środku

10 Nr katalogu 47, inkunabuł zakupiony w 1778 od Jerzego Dobrzeńckiego.

11 *Op. cit.*, s. 7.

12 A. Falk, *Zur geneigten Anhörung der Reden, welche den 13ten Juli 1834 zur Gedächtnissfeier des grossen Laubanischen Brandes am 14ten Juli 1760, von Zöglingen der ersten Classe des Gymnasiums gehalten werden sollen, ladet hierdurch ergebenst...*, Lauban 1834.

13 Ich obecne sygnatury to: XV.F.1783, XV.F.1801, XVI.F.1825, XVI.F.1864, XVI.F.1941-1942 adl. i XVI.F.2097.

bocznego brzegu tylnej okładziny, w podobnej odległości od krawędzi. Te ostatnie musiały swego czasu pełnić analogiczną rolę jak typowe otwory w górnej części okładziny, o czym świadczy fakt, że w jednym woluminie¹⁴ zachował się fragment żelaznego bolca tkwiący w owym otworze. Umocowanie łańcucha w dwóch miejscach równocześnie (u góry i z boku okładziny) nie byłoby niczym usprawiedliwione. Jest natomiast wysoce prawdopodobne, że ślady owe powstały w różnych okolicznościach, czyli w różnych zespołach. Potwierdza to fakt, że wśród owej grupy (18 inkunabułów oraz 6 druków XVI w.) znajdujemy obok woluminów mających oba typy otworów również takie, które mają je tylko przy górnej¹⁵ lub tylko przy bocznej¹⁶ krawędzi okładziny. Nasuwa się wniosek, że w ciągu owych ponad 70 lat, jakie dzielą powstanie książek do czasu ich trafienia do Lubania wchodziły one w skład kolejno różnych zespołów, w których zaopatrywano je w łańcuchy według jednego lub drugiego modelu. W tej sytuacji możemy raczej mówić o katenatach w księgozbiorze lubańskim, niż o tamtejszej bibliotece łańcuchowej, bo to sformułowanie oznaczałoby, że dopiero w Lubaniu dodano książkom łańcuchy¹⁷. Ponadto ani jeden egzemplarz z owej grupy 24 druków nie zachował żadnego elementu kateny, co skłania do wniosku, że w Lubaniu być może wręcz usuwano istniejące (o ile się takowe zachowały) łańcuchy jako nieprzydatne i anachroniczne.

Nawet jednak jeśli przyjmiemy, że lubańska biblioteka nie była łańcuchowa, to i tak jej powstanie było wydarzeniem wyjątkowym. By to docenić, trzeba prześledzić ocalały zespół pod względem proveniencyjnym, a w pierwszym rzędzie owe 18 woluminów (zawierających w sumie 18 inkunabułów) noszących datę wpływu do biblioteki lubańskiej tożsamą z rokiem jej założenia – 1569. Poniżej ich wykaz według dat wpływu do gromadzonego zbioru.

Data	Ofiarodawca	Nr katalogu	Sygnatura
1569.07.17	Martin Scholtz	3 (II)	BN.Inc.F.1289 (II)
1569.07.17	Georg Hausdorf	12	BN.Inc.F.1200a (I-II)
1569.07.18	Peter Wideman	3 (I)	BN.Inc.F.1289 (I)
1569.07.18	Martin Winckeler	10	BN.Inc.F.1777
1569.07.18	Martin Winckeler	53	BN.Inc.F.1271
1569.08.06	Joachim Wiesener	28	BN.Inc.F.1294
1568.08.12	Andreas Ursinus	47	BN.Inc.F.1771

14 Inc.F.1289, III.

15 Np. XVI.F.1801, XVI.F.2097.

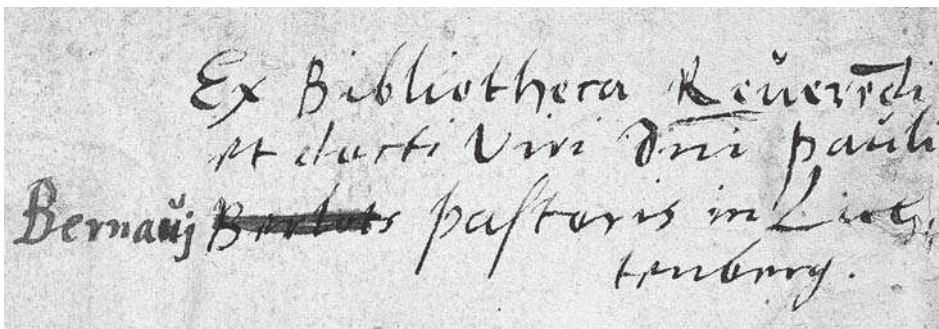
16 Np. Inc.F.1312-1313 adl., XVI.F.1825, XVI.F.1941-1942 adl.

17 To ostatnia ewentualność pociągałaby ponadto za sobą dodatkowe koszty, co w kontekście okoliczności tworzenia księgozbioru (zob. niżej) wydaje się mało prawdopodobne.

Data	Ofiarodawca	Nr katalogu	Sygnatura
1569.08.20	Tobias Kober	3 (III)	BN.Inc.F.1289 (III)
1569.08.20	Tobias Kober	3 (IV)	BUWr.XV.F.1086
1569.08.20	Tobias Kober	20 (egz. b)	BN.Inc.Qu.291 adl.
1569.08.20	Tobias Kober	65	BUWr.XV.F.1060.
1569.08.23	Matthias Scheuffler	2	BN.Inc.Qu.290
1569.09.04	Franz Neumann	30	BN.Inc.Qu.163
1569.11.11	Johann Emericus	51 (+ 29, egz. b)	BN.Inc.F.1312-1313 adl.
1569	N. N.	27 (+ 6,55,31)	BN.Inc.Qu.286-289 adl.
1569	Johann Schettler	60	BUWr XV.F.142
1569	Paul Berlotz	7	BN.Inc.Qu.221
1569	Paul Berlotz	20 (egz. a)	BUWr XV.Q.720
1569	Paul Berlotz	20 (egz. c)	BN.Inc.Qu.306
1569	Paul Berlotz	25	BN.Inc.Qu.284

Pierwsza kolumna zawiera datę wpływu danego woluminu do powstającego księgozbioru lubańskiego. Na jej końcu figuruje sześć pozycji, których interesujące nas wpisy własnościowe zawierają tylko rok, bez daty dziennej. Jednakże w pierwszym przypadku data taka mogła istnieć, lecz ulec zniszczeniu wraz z większą częścią wpisu proweniencyjnego.

Cztery ostatnie wpisy są dość zagadkowe i wymagają dokładniejszego omówienia. Zaczniemy od tego, że w dwóch przypadkach¹⁸ są one zachowane

1. Nr 7. Proweniencja 1

w całości (**il. 1**) i całkowicie jednobrzmiące. W pozostałych mamy do czynienia z dwiema częściami tej samej edycji¹⁹, które po wojnie, rozdzielone, trafiły do różnych bibliotek. Za tym, że stanowiły one całość przed wejściem w skład

¹⁸ Nr katalogu 7 i 25.

¹⁹ Nr katalogu 20, egz. a zawiera cz. I, egz. c – cz. III.

biblioteki lubańskiej przemawia także to, że mają identyczne oprawy²⁰. Omawiane wpisy zostały z nich mechanicznie usunięte, w różnym jednak stopniu: w egzemplarzu „a” wpis wydrapano na tyle niestarannie, że można go w większej części odczytać i stwierdzić jego tożsamość z inskrypcjami zachowanymi w całości. W egzemplarzu „c” natomiast wyrwano cały fragment wyklejki z wpisem, pozostała z niego tylko data, napisana tą samą ręką i w identycznym rozplanowaniu, co w egzemplarzu „a”, nie ulega więc wątpliwości, że przed zniszczeniem figurował tam taki sam tekst.

Zajmijmy się teraz treścią owych wpisów. Przede wszystkim nie ma w nich wymienionego *expressis verbis* daru. Sformułowanie „Ex bibliotheca...” nie jest jednoznaczne, w połączeniu jednak z datą 1569 pozwala domniemywać darowiznę dla biblioteki lubańskiej, podobnie jak dodanie do nazwiska przymiotników „reverendi et docti” (zob. niżej), a także to, że niekiedy charakter pisma przypomina inne wpisy własnościowe omawianego tu zbioru (również do tego wątku wrócimy). Wątpliwości jednak budzi osoba darczyńcy z powodu naniesionej inną ręką zmiany nazwiska z Berlotz na Bernau przy zachowaniu imienia i funkcji. O Paulu Berlotz nic więcej nie wiadomo, natomiast Paul Bernau, pastor w Białogórze, nie jest postacią anonimową – z literatury wiadomo²¹, że zmarł wkrótce po pożarze Lubania w r. 1554; natomiast jego syn, również Paul, urodzony w r. 1553, został pastorem dopiero w r. 1590, i to w Polsce (we Wschowie). Tak więc w r. 1569 żaden z nich, ani ojciec, ani syn, nie mógł być pastorem w Białogórze, nie może więc chodzić o sprostowanie pomyłki we wpisie. Jak więc tłumaczyć owe skorygowane teksty tłumaczyć? Jediną hipotezą, która pozwala wyjaśnić te sprzeczności jest następująca: książki podarował Paul Berlotz, następca Paula Bernaua seniora w funkcji pastora w Białogórze, natomiast jego poprzednik był tym, który faktycznie owe książki zgromadził i stąd owo sprostowanie, być może z inicjatywy samego Berlotza²².

²⁰ Jak stwierdziła Maria Brynda, która szczegółowo przebadła oprawy wszystkich zachowanych inkunabułów lubańskich, tak w Bibliotece Narodowej, jak i w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, są to – obok dwóch wydawniczych całości (zob. nr 3 i 12 katalogu) – jedyne dwa woluminy wyposażone w jednakowe oprawy. A to, że z pozostałych inkunabułów każdy oprawiony jest inaczej, oznacza też, że oprawiono je, zanim trafiły do lubańskiej księżnicy.

²¹ S. J. Ehrhardt, *Presbyterologie des Evangelischen Schlesiens*, t. 1-4, Liegnitz 1780-1784. O P. Bernau w t. 3, s. 337-338; www.zbc.uz.zgora.pl/dlibra/docmetadata?id=9151&from_publication [dostęp: 28.11.2013].

²² To, że w dwóch woluminach (opisane wyżej egz. a i egz. c nr 20) owe wpisy usunięto, mogło też wynikać z uznania ich za błędne.

Dodatkowo sytuację komplikuje to, że w co najmniej jednej z tych książek²³ występuje także wcześniejszy wpis proveniencyjny, ograniczony do monogramu „P.B.”; nie można wykluczyć, że mamy tu do czynienia z wpisem Paula Bernau’a (seniora). Dwa inne woluminy zawierające ów monogram²⁴ nie noszą wpisu Paula Berlotz. Jeżeli „P.B.” pochodzi od Paula Bernau’a, oznaczałoby tylko, że nie cały jego księgozbiór trafił potem do Paula Berlotza.

Wróćmy do zamieszczonej wyżej tabeli. Druga kolumna podaje tylko imiona i nazwiska poszczególnych ofiarodawców. Dalsze informacje na ich temat, o ile są znane, znaleźć można poniżej w spisie ocalałych inkunabułów lubańskich, zarówno w zacytowanych *in extenso* odpisach wpisów własnościowych, jak i w indeksie proveniencji.

Trzecia kolumna podaje numery omawianych pozycji w zamieszczonym na końcu niniejszego tekstu katalogu ocalałych inkunabułów pochodzących z dawnej biblioteki miejskiej w Lubaniu, a czwarta, ostatnia – aktualne sygnatury owych druków.

Wszystkie wpisy własnościowe z owej listy mają pewne cechy wspólne, zarazem nietypowe dla tego typu inskrypcji.

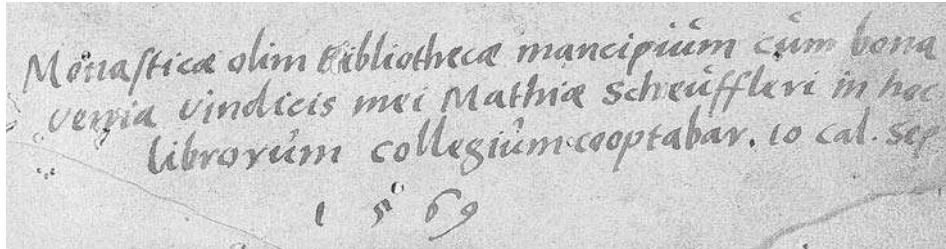
Przed wszystkim nigdzie nie ma podanej nazwy biblioteki, której dana książka jest darowana, jedynie w trzech przypadkach mamy sformułowania omowne: „in hoc librorum collegium” (nr katalogu 2, **il. 2**), „in diese Bibliotheca[m]”, „in diese Liberey” (30).

Ponadto w kilku przypadkach do nazwisk ofiarodawców dołączono przymiotniki podnoszące ich cnoty: „Der Ersame” (3, II, **il. 3**), Prudens et doctus” (12, **il. 4**), „Ersame” (30), „Virtute et eruditione excellens” (60). W większości pozostałych natomiast przy ich nazwiskach dodano zawody, przy czym w zdecydowanej większości nie są to profesje świadczące o kontakcie z książką ludzi, którzy je ofiarowali, mamy bowiem tu do czynienia z balwierzem (10, 53), sukiennikiem (28, **il. 5**), synem szewca bez podanego własnego jego zawodu (30), aptekarzem (47, **il. 6**), fizykiem miejskim (3, III-IV, 20 – egz. b, 65, **il. 7**) i alchemikiem (29 – egz. b, 51). Do tego zresztą tematu jeszcze wrócimy.

Opisane powyżej odmienności od przyjętych powszechnie formuł inskrypcji donacyjnych można wytłumaczyć w sposób następujący: wpisy nie są dziełem ofiarodawców, tylko wykonał je przedstawiciel (lub przedstawiciele) obdarowanej biblioteki. Dla nich tożsamość biblioteki była tak oczywista, że nie było potrzeby jej przywoływania, natomiast wskazane było maksymalne uhonorowanie darczyńców.

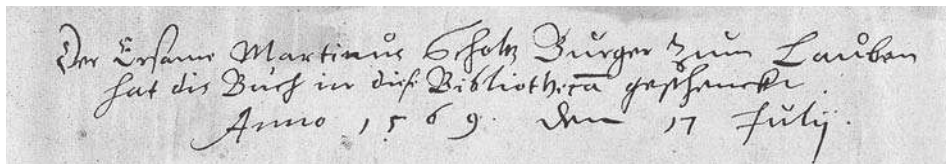
23 Nr katalogu 20, egz. a, a najprawdopodobniej także w egz. c tejże pozycji, jako że oba – jak wykazano wyżej – stanowiły niegdyś całość.

24 Nr katalogu 30 i 34.

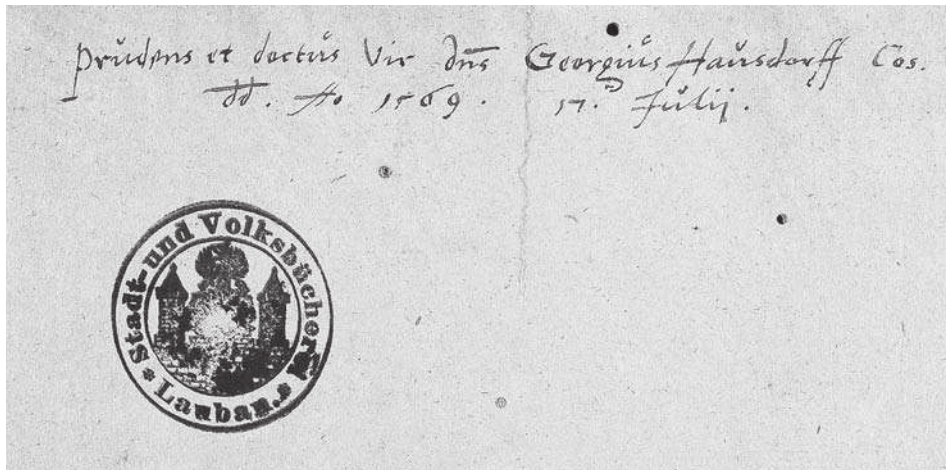
Mönastica olim Bibliotheca mancipium cum bona
vergia vindicis mei Mathia Schreüffleri in hac
librorum collegium cooptabar. 10. Cal. Sep.
1569

2. Nr 2. Proweniencja 2

Der Erlauchte Martinus Hofm. Bürger zuin Lauban
hat dis Buch in die Bibliotheca gepfunden.
Anno 1569. den 17. Julij.

3. Nr 3. P. II. Proweniencja 1

Prædicator et doctus Vir Dns Georgius Haubsdorff Cos.
H. No 1569. 17. Julij.

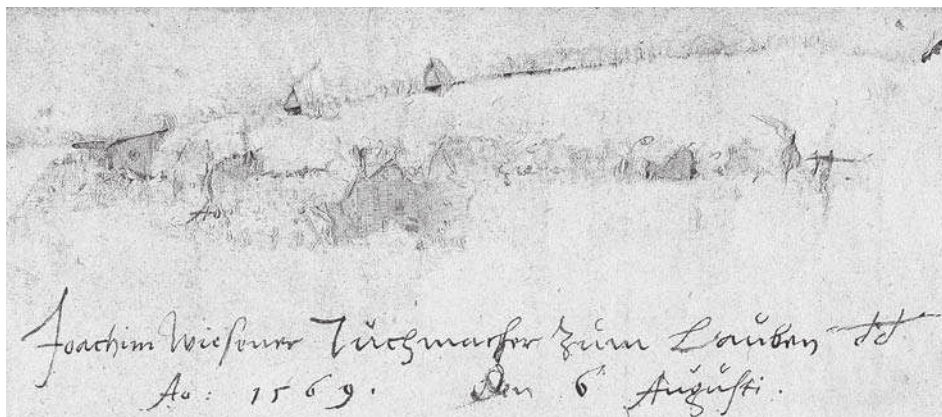

4. Nr 12. Proweniencja 2 i pieczęć 2 (nowsza)

Tłumaczyłoby to sytuacje takie, jak w przypadku nr katalogu 10 i 53 (il. 8, 9): gdzie do zapewne w tym przypadku oryginalnego podpisu właściciela dopisano inną ręką fakt darowizny i jej datę i jest to ta sama ręka, którą spotykamy w omawianych w tym miejscu wpisach dotyczących – co jest zasadniczo istotne – różnych osób (il. 4, 5, 10).

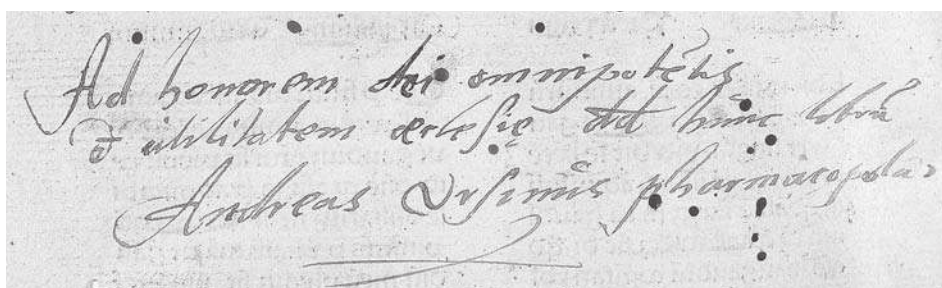
Kolejnym potwierdzeniem tego jest sytuacja, z jaką mamy do czynienia w egzemplarzu opisanym w nr 28 katalogu (il. 5): nad zachowanym wpisem donacyjnym Joachima Wiesenera są zachowane resztki wydrapanego innego

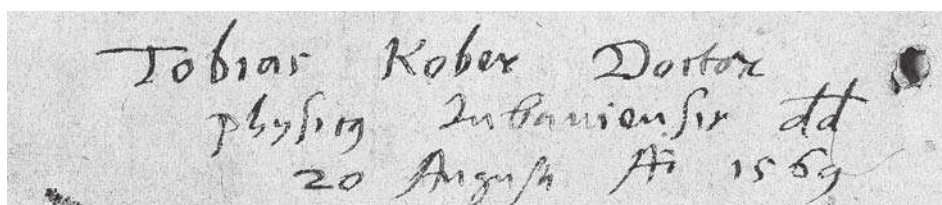
Joachim Weisner Tischmacher zum Lauban dt
Ao: 1569. Den 6 Augusti.

5. Nr 28. Proweniencja 1 i 2

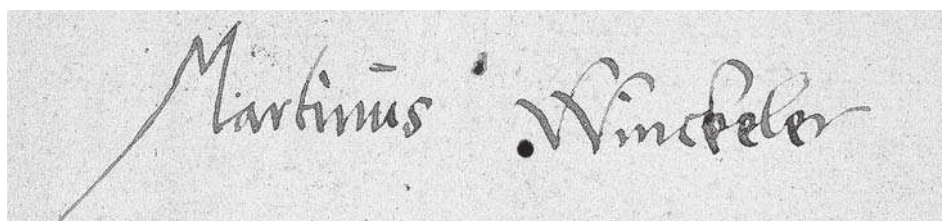
Ad honorem dei omnipotentis
& utilitatem ecclesie dt Anno 1569
Andreas Vespinus pharmacopola

6. Nr 47. Proweniencja 2

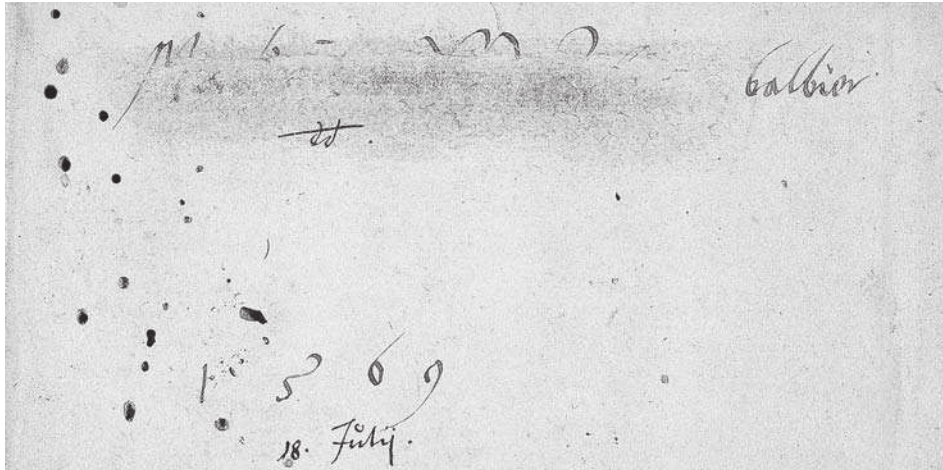
Tobias Kober Doctor
physic Inbauensir dt
20 Augusti An 1569

7. Nr 3. P. III. Proweniencja 1

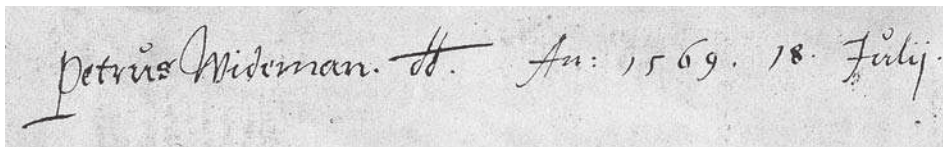

Martinus Winckeler

8. Nr 53. Proweniencja 2, wpis pierwszy (pierwotny wpis Winckelera)

9. Nr 53. Proweniencja 2, wpis trzeci (uszkodzony wpis Winckelera z dopiskiem innej ręki o darowiźnie)

10. Nr 3. P. I. Proweniencja 1

wpisu. Ich dokładna analiza pozwala stwierdzić, że jest dziełem tej samej ręki, co wpis zachowany, i – co istotne – zawiera większość tych samych wyrazów, inne było tylko imię ofiarodawcy (zapewne „Michael”) jak i zawód (nie do odczytania, ale wyraz dużo krótszy od figurującego w wersji zachowanej „Tuchmacher”). Wszystko więc wskazuje na to, że wcześniejszy wpis zawierał błędy (kompromitujące – jak pomylenie imienia darczyńcy), dlatego wydrapano go i zastąpiono nowym, już poprawnym. Jest oczywiste, że takie pomyłki nie mogły być dziełem samego zainteresowanego.

Następną ciekawą rzecz można zauważyć, gdy się uważnie zbada czterotomową całość edycji dzieła św. Antonina z Florencji *Summa theologica* (3).

Biblioteka lubańska posiadała komplet tej edycji, który po wojnie uległ podziałowi. Tomy 1-3 znajdują się obecnie w Bibliotece Narodowej²⁵, tom 4 – w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu²⁶. Trzy przechowywane w Bibliotece Narodowej woluminy mają identyczną, wykonaną najpóźniej w początkach XVI

25 Inc.F.1289 (I-III).

26 XV.F.1086.

11. Nr 3. P. I-III. Oprawy

w., oprawę, wzbogaconą w podobnym czasie o takie same papierowe naklejki z tytułem dzieła (**il. 11**), czwarty (jak wynika z opisu w katalogu Kocowskiego²⁷, a także z autopsji) przedstawia się identycznie. Oznacza to, że owe cztery woluminy stanowiły całość przed trafieniem do księgozbioru lubańskiego. Tymczasem, jak wynika z wpisów proveniencyjnych, pierwszy tom podarowany został przez Petra Widemana (**il. 10**), drugi – przez Martina Scholtza (**il. 3**), a trzeci i czwarty – przez Tobiasa Kobera (**il. 7**). Logiczne wytłumaczenie tej dziwnej sytuacji może być tylko jedno: darczyńcy nie ofiarowali samych książek, tylko środki finansowe na ich zakup. Jeżeli tak założymy, wówczas nie tylko stanie się jasne, jakim sposobem wcześniejszy komplet czterech woluminów mógł trafić do tworzonej biblioteki jako dar trzech różnych osób, ale także, dlaczego informacji o darach nie wpisywali sami ofiarodawcy. To również wyjaśniłoby, dlaczego wśród nich znaleźli się przedstawiciele wyliczonych zawodów niemających wiele wspólnego z książkami, będący natomiast obywatelami Lubania²⁸.

I tu dochodzimy do odpowiedzi na pytanie, dlaczego uważam, że powstanie owej biblioteki było niezwykle ewenementem. Z przedstawionych wyżej obserwacji i wniosków wynika jednoznacznie, że pastor Sigismund Schwabe musiał zorganizować i przeprowadzić ogromną akcję propagandową mającą na celu utworzenie biblioteki w swoim mieście i zdołał do niej pozyskać licznych swych współobywateli. Jeśli zważyć, że działo to się w piętnaście lat po katakli-

²⁷ Nr 196. B. Kocowski, *Katalog Inkunabułów Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego*, cz. 1-3, Wrocław 1959-1971 [KWr].

²⁸ Argumentu za sformułowaną wyżej tezą dostarcza też pozycja opisana w katalogu pod nr 20, brakujący w komplecie tom 2 został dokupiony przez – czy raczej z funduszy – tego samego Tobiasa Kobera.

zmie, który niszcząc miasto musiał się zasadniczo odbić na stanie majątkowym jego mieszkańców, tym większy podziw musi budzić wynik tego przedsięwzięcia²⁹. Rzecz jest tym ważniejsza, że była to inicjatywa wręcz pionierska – mamy tu bowiem do czynienia z jedną z czterech najstarszych bibliotek miejskich na ziemiach obecnej Rzeczypospolitej³⁰.

Przy ocenianiu profilu i wartości lubańskiej księżnicy w momencie jej powstania trzeba wziąć pod uwagę kilka aspektów. Przede wszystkim to, że książki wpływały do niej, jak wykazano wyżej, dwutorowo: z indywidualnych darów oraz pozyskiwane dla biblioteki z wyboru jej twórcy, a finansowane przez współobywateli. I o ile dzieła trafiające do zbioru z indywidualnych darów nie świadczą o profilu księżnicy (najwyżej o gustach darczyńców), o tyle zakupy Schwabego należy traktować jako efekt świadomego wyboru. Inkunabuły figurujące w tej grupie znalazły się tam najprawdopodobniej nie z powodu swej historycznej wartości (traktowanie ich jako zabytki to kwestia odległej wówczas przyszłości), ale dlatego, że zawierały głównie teksty niedostępne w nowszych edycjach. Dlatego możemy próbować oceniać lubańską księżnicę na podstawie samych inkunabułów, ale wnioski należy wyprowadzać ostrożnie i raczej na poziomie ogólności.

Dominującą tematyką zbioru inkunabułów lubańskich jest teologia (ponad czterdzieści pozycji), co odpowiada charakterowi całej produkcji typograficznej XV wieku. Nie dziwi też, że wśród tych dzieł spotykamy aż sześć edycji Biblii (lub jej części), natomiast warte podkreślenia jest to, że znajduje się tu aż siedem edycji zbiorów kazań – z racji czasu ich powstania katolickich, twórca biblioteki był wszak pastorem.

Nie dziwi istnienie aż dziewięciu pozycji z dziedziny prawa – to również zgadza się z ogólnym profilem produkcji drukarskiej epoki, jak i zapewne z potrzebami potencjalnych użytkowników księgozbioru.

Na trzecim miejscu sytuuje się literatura piękna (osiem pozycji), a wśród niej aż sześć wydań klasycznej literatury antycznej lub komentarzy do niej. Ten fakt przypomina nam, że Schwabe tworzył bibliotekę miejską, a nie kościelną.

Z innych dziedzin notujemy cztery pozycje o tematyce historycznej, trzy – o astronomiczno-kalendarzowej i dwie z dziedziny medycyny. Tworzy to w sumie obraz księgozbioru, który miał mieć charakter w miarę uniwersalny.

²⁹ Być może dodatkowych, precyzyjniejszych informacji o okolicznościach powstania księżnicy lubańskiej dostarczyłyby badania archiwalne, materia jest na tyle znacząca, że na pewno warto by je podjąć.

³⁰ Obok bibliotek radzieckich w Braniewie, Poznaniu i Toruniu (*Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, szp. 253-254). Najstarsza polska biblioteka miejska – Gdańska – powstała później – w roku 1596.

Dołączony niżej po katalogu indeks topo-typograficzny pozwala ocenić, gdzie głównie drukowano książki, które potem trafiły do Lubania. Miasto owo należało w tym czasie do Saksonii i tym samym wchodziło w skład rzeszy niemieckiej, nie dziwi więc, że przytłaczająca większość druków (54) powstała na terenie niemieckiego obszaru językowego. Z nich najwięcej, bo aż 15 wytłoczono w Strasburgu, co też jest zrozumiałe, gdyż było to jedno z najprężniejszych centrów drukarstwa w XV w. Podobnie oczywista jest stosunkowo spora liczba (10) książek powstałych w Lipsku – geograficznie najbliższym Lubaniowi ośrodku drukarskim epoki, jak i taka sama liczba edycji wytłoczonych w Norymberdze, gdzie działał najpłodniejszy typograf stulecia – Antonius Koberger (jego dzieł w zespole lubańskim napotykamy aż 8). Pewnym zaskoczeniem jest natomiast to, że ośrodkiem typograficznym, skąd do Lubania trafiło aż 9 inkunabułów jest Bazylea. Pozostałe 10 inkunabułów powstałych w państwach niemieckich pochodzi aż z 6 różnych miast.

Do księżnicy lubańskiej trafiło także 11 inkunabułów wytłoczonych poza niemieckim obszarem językowym, wszystkie – we Włoszech, z tego aż 6 w Wenecji. Samo to nie dziwi, gdyż Włochy były w XV wieku potęgą typograficzną nieomal dorównującą niemieckiej, a miastem szczycącym się największą liczbą oficyn drukarskich epoki była Wenecja. Fakty te jednak należy skonfrontować z odległością, jaka dzieli Lubań od Włoch, a która w tamtej epoce oznaczała zupełnie co innego niż dzisiaj. Dlatego traktować to należy jako jeszcze jeden argument za tym, że tworzona przez pastora Schwabego biblioteka nie była przypadkowym zbiorem książek, ale owocem przemyślanej i wcielonej w życie z imponującą skutecznością inicjatywy.

12. Pieczęć 1 (starsza)

13. Pieczęć 2 (nowsza)

14. Herb (lub gmerk) niezidentyfikowany

**Spis inkunabułów z dawnej Biblioteki Miejskiej w Lubaniu
przechowywanych dziś w Bibliotece Narodowej
i Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu³¹**

AGENDA

1. Agenda Wratislaviensis. Ed. Martinus Paulsdorff.

[Strasbourg] : Fridericus Ruch de Dumbach, 1499. 4°.

GW 478. IBP 66. KWr 19.

Prow.:

1. Lubań 1; (sygn. :) A 2108.

BUWr XV.Q.1001

ALPHONSUS de Spina

2. Fortalitium fidei.

Nürnberg : Antonius Koberger, 25 II 1494. 4°.

GW 1578. IBP 258.

Def.: brak ost. k. (czystej).

Prow.:

1. (Niezidentyfikowany klasztor, XVI w.; sygn. :) 72.
2. Monasticae olim Bibliothecae mancipium cum bona venia vindicis mei Mathiae Scheuffleri in hoc librorum collegium cooptabar 10 Cal. Sept. (= 23 VIII) 1569.
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn. :) A 664; (d. sygn.; 0 4389.

BN.Inc.Qu.290

---

31 Opisy w katalogu zostały skopiowane z IBP, z uwzględnieniem nowszych ustaleń i niewielkimi modyfikacjami formalnymi. Egzemplarze Biblioteki Narodowej opisano z autopsji, odpisy proveniencji egzemplarzy Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu przejęto z katalogu Kocowskiego. Zostały one jednak zweryfikowane i uzupełnione przez Weronikę Karlak z Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, której w tym miejscu gorąco dziękuję.

Ponieważ wszystkie książki noszą pieczęć lubańskie, najczęściej obie, w opisie proveniencji przyjęto dla nich następujące oznaczenia:

Lubań 1 – pieczęć z literami L S B i starszym (obowiązującym do roku 1541 i obecnie) herbem miasta przedstawiającym dwa skrzyżowane klucze (il. 12). Do jej odciśnięcia nie używano tuszu lecz najprawdopodobniej farby drukarskiej i nie można wykluczyć, iż używana była od początku istnienia biblioteki.

Lubań 2 – pieczęć z napisem Stadt- und Volksbuecherei Lauban wokół nowego herbu przedstawiającego tarczę ze starym herbem pomiędzy dwiema wieżami (il. 4, 13). Odbijana fioletowym tuszem pochodzi z XIX lub zgoła XX wieku.

ANTONINUS Florentinus (s.)

3. Summa theologica. P. I-IV. Cum Tabula Ioannis Molitoris.

Strasbourg : Ioannes Grüniger, I) 28 IX 1490, II) 17 VIII 1490, III) 4 XII 1490, IV) 3 VII 1490. 2°.

GW 2191. IBP 423. KW_r 196.

P. I.

Prow.:

1. Petrus Wideman d[e]d[it] An. 1569. 18 Julij.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 84,1; (d. sygn.:) 3610; 206.

BN.Inc.F.1289,I

P. II

Prow.:

1. Der Ersame Martinus Scholcz Burger Zum Lauban hat dis Buch in diese Bibliotheca[m] geschenckt Anno 1569 dem 17 Julij.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 84,2; (d. sygn.:) 7892.

BN.Inc.F.1289,II

P. III

Def.: brak k. D₂₋₇.

Prow.:

1. Tobias Kober Doctor physic[us] Lubaniensis d[e]d[it] 20 Augusti A[nn]o 1569.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 84,3; (d. sygn.:) 7893.

BN.Inc.F.1289,III

P. IV

Def.: k. h₆ uszkodzona.

Prow.:

1. Tobias Kober Gorlicensis Doctor Physicus Lubaniensis dono dedit 20 August. A[nn]o 1569.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 84,4; (d. sygn.:) 4803.

BUWr XV.F.1086

AUGUSTINUS Aurelius (s.)

4. De arte praedicandi (De doctrina christiana lib. IV).

[Strasbourg] : Ioannes Mentelin, [ca 1468]. 2°.

GW 2873. IBP 625.

Prow. zob. nr 56.

BN.Inc.F.1275 adl.

AVICENNA

5. De anima, Lat.

52 **Studia i materiały**

Pavia : Antonius de Carcano, [ca 1485]. 2°.
GW 3111. IBP 706.
Prow.: zob. nr 63.

BN.Inc.F.1331 adl.

BALTHASAR de Porta

6. *Conclusiones contra quorundam Bohemorum errores.*
[Leipzig : Gregorius Böttiger, non ante 1494]. 4°.
GW 3214. IBP 742.
Prow.: zob. nr 27.

BN.Inc.Qu.287 adl.

BAPTISTA de Salis

7. *Summa casuum conscientiae.* – Sixtus IV (papa): *Bulla (Etsi dominici gregis...)*, Romae 30 XII 1479.
Venezia : Georgius Arrivabene, 9 IX 1495. 8°.
GW 3326. IBP 786.
Prow.:

1. Ex Bibliotheca Reuerendi et docti Viri d[omi]ni pauli Berlots pastoris in Lichtenberg [Białogórze, powiat Zgorzelec] Ao 1569. (Nazwisko przekreślone i obok dopisane inną ręką:) Bernauj.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn. :) A 2004; (d. sygn. :) 5001; 167.

BN.Inc.Qu.221

BIBLIA

8. *Biblia, Lat., cum additione Menardi monachi.*
Nürnberg : Antonius Koberger, 10 XI 1478. 2°.
GW 4234. IBP 1005. KWr 514.
Prow.:

1. Haec Biblia Hieronymi Domina Muscovii Laub. Prim. vidua dono dedit mihi M. Gottlob Hollio. Anno 1706 die 22 Apr.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn. :) A 217; (d. sygn. :) 4586.

BUWr XV.F.214

9. *Biblia, Lat., cum additionibus Francisci Moneliensis et Quinti Aemiliani.*
Venezia : Ioannes Herbort, 31 X 1483. 2°.
GW 4254. IBP 1017. KWr 522.
Def.: brak k. a₁₋₃.

Prow.:

1. [Lubań 2] (usunięta w trakcie prac konserwatorskich; sygn. :) A 218.

BUWr XV.F.1018

10. Biblia, Lat.

[Freiburg im Breisgau : Kilianus Fischer, ca 1493-94]. 2°.

GW 4270 (Basel, Ioannes Amerbach, ca 1492/4). IBP 1031 (u.s.).

Def.: brak k. a₁ i c₈ (ostatniej); liczne k. uszkodzone.

Prow.:

1. Martinus Winckeler; Martinus Winckeler balbier [...] (XVI w., wpis częściowo zniszczony; dopis inną ręką:) d[e]d[it] anno Domini 1569 (dopis trzecią ręką:) 18 July.
2. Lubań 2; (sygn.:) A 220; (d. sygn.:) 1511.

BN.Inc.F.1777

11. Biblia, Lat., cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis.

[Strasbourg : R-typographus = Adolphus Rusch pro Antonio Koberger, paulo post 23 IX 1481]. 2°.

GW 4282. IBP 1038. KWr 529.

Egz. zaw. początek do księgi Daniela (wł.) w 2 wol.

Prow.:

1. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 216/I-II; (d. sygn.:) 5036.

BUWr XV.F.68/I-II

12. Biblia, Lat., cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Brittonis in omnes prologos s. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. – Nicolaus de Lyra: Contra perfidiam Iudaeorum. P. I-IV.

Nürnberg : Antonius Koberger, 12 IV 1493. 2°.

GW 4293. IBP 1047.

P. II-III w 2 wol.

Def.: w P. II wycięty inicjał, prawdopodobnie z iluminacją, w k. [1]; w P. III urwany górny narożnik k. [1], być może z iluminowanym inicjałem.

Prow.:

1. G H 1568 (wytłoczone na oprawach obu wol. = Georg Hausdorff; sygn.:) 37 – 38 (na grzbietach).
2. Prudens et doctus Vir d[omi]n[us] Georgius Hausdorff Cos. d[e]d[it] Ao. 1569 17 Julij (w każdym wol.).
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 1395,1-2.

BN.Inc.F.1200a I-II

BONIFACIUS VIII (papa)

13. Liber sextus Decretalium, cum glossa Ioannis Andreae, sine additionibus.

– *Praec.* Andreae, Ioannes: Super arboribus consanguinitatis et affinitatis.

54 **Studia i materiały**

[Basel : Nicolaus Kessler, non post 1489]. 2°. Var. A.
GW 4882. IBP 1195.

Prow.:

1. Liber Magistri [...] Continens Sextum Clementinas (XV/XVI w., nazwisko wycięte).
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 1884; (d. sygn.:) 4573.

BN Inc.F.1535 adl.

CICERO, Marcus Tullius

14. De oratore etc., cum commento Omniboni Leonicensi. Ed. Hieronymus Squarzafricanus.

[Nürnberg] : Antonius Koberger, 26 III 1497. 2°. GW 6753. IBP 1603.

Prow.:

1. Liber magistri fabiani fungk hajjnouiens[is] Alme Vniuersitat[is] studij francophordiani Collegiati ac Secretarij (ca 1510).
2. Anno 1741 dem 1ten Mäj Verehret dieses Buch aus Benjamin Hübners Bürgers und Tuchscherers im Grunde seinen Erbtheile in die Laubanische Bibliothek zum andenken Tobias Gallnisch, Bürger und Kurschner im Grunde itziger Zeit, Kirch Vater bei der Kirche Zum Creutze Christi, Allmosen Einsamler in hiesiger Stadt, Hochzeit Bitter, Seiner Bathe, Wie auch Bathe bei E. E. Gemeine.
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) M 48; (d. sygn.:) 2820.

BN Inc.F.1281 adl.

15. Epistolae ad familiares, cum commentis Hubertini clerici et Martini Philetici. Venezia : Bartholomaeus de Zanis, 19 X 1492. 2°.

GW 6846. IBP 1532.

Prow.: zob. nr 14.

BN Inc.F.1282 adl.

CLEMENS V, (papa)

16. Constitutiones, cum Extravagantibus XX ex recensione Alexandri de Nevo.

[Basel : Nicolaus Kessler, non post 1489]. 2°. Var. B.

GW 7105. IBP 1640.

Prow.: zob. nr 13.

BN.Inc.F.1536 adl.

CONCILIUM Basiliense

17. Decreta. Ed. Sebastianus Brant.

[Basel : Iacobus Wolff de Pforzheim, post 1 III 1499]. 4°

GW 7284. IBP 1670.

Prow.: zob. nr 18.

BN.Inc.Qu.265 adl.

CONCILIUM Constantiense

18. Acta et decreta. Ed. iussu Iacobi Locheri Philomusi et Conradi Summenhart e manuscripto a Hieronymo de Croaria possesso. Cum additionibus eorundem.

Hagenau : Henricus Gran pro Ioanne Rynman, 11 IV 1500. 4°

GW 7287. IBP 1671.

Prow.:

1. Stanislaus Saurus herus est me[us?] (pocz. XVI w., koniec wpisu nieczytelny).
2. Eccl[esi]ae Cathedralis Wratislaviensis (XVI w.).
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 285; (d. sygn.:) 7837.

BN.Inc.Qu.264 adl.

CORPUS Iuris Civilis

19. Iustiniani Institutiones cum glossa ordinaria Francisci Accursii (senioris) et Summariis Hieronymi Clarii.

Venezia : Baptista de Tortis, 14 VIII 1495. 2°.

GW 7638. IBP 1737.

Prow.:

1. Bibliothecae Patriae Laubenaee Donat Ferdinandus Christophorus Foersterus Laubanus Toparcha Rottwitzii, Regis Borussiae per dominia regia Haynoviensia Advocatus Civitatis Haynoviensis Collega Societatis Ienensis Latinae Honorarius. Haynoviae in Silesia CIOCCCLXIII d. VIII m. April.
2. Lubań 1.

BN.Inc.F.1542

GERSON, Ioannes

20. Opera etc. P. I-III, Inventarium.

[Nürnberg : Georgius Stuchs], I) 22 XI 1489, II) 1 VIII 1489, III) 21 X 1489, Inventarium) [s. a.]. 4°.

GW 10716. IBP 2355. KW_r 1154.

Egz. a

P. I, Inventarium.

Prow.:

1. I. P. B. (XVI w. = Paul Bernau, sen.?, ca 1550).

2. Ex [Bibliotheca Reuerendi et docti viri domini] Pauli [Berl]otz Pa[storis] in Licht[enberg] A. 1569. (nazwisko przekreślone, poniżej dopisano inną ręką nowe:) Bernauj. (Większość wpisu całkowicie wydrapana, tu odtworzona według identycznych wpisów w nr. 7 i 25).

3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.) A 733,1; (d. sygn.) 1947.

BUWr XV.Q.720

Egz. b

P. II. Def.: brak górnej części k. tyt. i k. ostatniej (czystej).

Prow.:

1. Tobias Kober Gorliczensi [!] Doctor Physic[us] Lubaniensis d[e] d[it] A[nn]o 1569 20 Avgvsti.

2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.) A 733,2; (d. sygn.) 8751; 244,2

BN.Inc.Qu.291 adl.

Egz. c

P. III. Def.: brak k. ostatniej (czystej).

Prow.:

1. [P. B.?] (XVI w. = Paul Bernau, sen.?, ca 1550).

2. Ex Bibliotheca Reuerendi et docti viri domini Pauli Berlotz Pastoris in Lichtenberg...] A. 1569 (wpis prawie w całości usunięty, odtworzony według pochodzącego z tego samego kompletu egz. a; dlatego też na pewno i tu nazwisko Berlotz przekreślono i zastąpiono dopiskiem Bernauii).

3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.) A 733,3; (d. sygn.) 4680; 244,3.

BN.Inc.Qu.306

GRATIANUS

21. Decretum cum apparatu Ioannis Teutonici et Bartholomaei Brixiensis.

Strasbourg : Ioannes Grüninger, 4 IX 1484. 2°.

GW 11368. IBP 2452. KWr 1210.

Def.: brak k. A_{1-2, 4-7}

Prow.:

1. Lubań 2.

BUWr XV.F.14,1

GREGORIUS I Magnus (papa, s.)

22. Moralia, seu Expositio in Iob.

Basel : Nicolaus Kessler, 1496. 2°.Var. A.

GW 11434. IBP 2494.

Prow.

1. Cum bono Deo Commentarium huncce Gregorij Magnj in Librum Jobi utilissimum Bibliothecae Laubensi in Sempiternam Sui memoriam et ad contestantem in patriam nostram affectum sinceridem [!] strenae loco donavit et consecravit Vir Reverendus, clarissimus et Doctiss[imus] D[omi]n[us] Georgius Horning, Antistes quondam Ducis Suecorum generalis Witenbergensis digniss[imus] Anno a nato Christo 1650 Calend. Januar.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.): A 784; (d. sygn.): 5076.

BN.Inc.F.1285

GREGORIUS IX (papa)

23. Decretales, cum glossa Bernardi Parmensis.

Basel : Michael Wenssler, 1486. 2°.

GW 11472. IBP 2519. KW_r 3123.

Prow.:

1. Liber Mgr [...] (ciąg dalszy wyskrobany).
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.): B 99; (d. sygn.): 4525.

BUW_r XV.F.1216

GUILLELMUS Parisiensis

24. Postilla super Epistolas et Evangelia.

[Basel] : Nicolaus Kessler, 1 XII 1489. 2°.

GW 11963. IBP 2646.

Prow.: zob. nr 52.

BN Inc.F.1355 adl.

25. Postilla super Epistolas et Evangelia.

Haguenau : [Henricus Gran], 8 XII 1492. 4°.

GW 11970. IBP 2652 (s.v. Guillelmus Parisiensis).

Do r. 1966 egz. był współoprawny z nr 35.

Prow.:

1. Ex Bibliotheca Reuerendi et docti Viri d[omi]nj Pauli Berlotz pastoris in Licte[n]berg A. 1569 (data częściowo przesłonięta pieczętką, nazwisko przekreślone i poniżej dopisano inną ręką:) Bernauj.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.): A [8?]17 (zachowana na druku dawniej współoprawnym).

BN.Inc.Qu.284

HEMMERLIN, Felix

26. Opuscula et tractatus.

[Strasbourg : Typographus Iordani = Georgius Husner, post 13 VIII 1497]. 2°. GW 12187. IBP 2675 (s. typ.).
Prow.: zob. nr 56.

BN.Inc.F.1274 adl.

HENRICUS de Langenstein

27. *Secreta sacerdotum*. Corr. et ed. Michael Lochmaier.

Leipzig : Melchior Lotter, 27 X 1499. 4°.

GW 12254. IBP 2690 (s.v. Henricus de Hassia).

Def.: k. tyt. i nast. uszkodzone.

Prow.:

1. [...] d[e]d[it] [...] 69 (= 1569), ocalały fragment niezachowanego wpisu, najprawdopodobniej donacyjnego dla powstałej w r. 1569 Biblioteki Miejskiej w Lubaniu.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 314; (d. sygn.:) T 5312.

BN.Inc.Qu.286 adl.

HEROLT, Ioannes

28. *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et De Beata Virgine*.

Nürnberg : Antonius Koberger, 2 VIII 1480. 2°.

GW 12346. IBP 2745.

Błędy w oprawie: k. [219] oprawiona po k. [20], k. [226] – po k. [30].

Prow.:

1. Michael Wiesener [...] Zum Lauben d[e]d[it] Ao (wpis donacyjny z błędnym imieniem darczyńcy, niedokończony i wydrapany (1569)).
2. Joachim Wiesener Tuchmacher zum Lauben d[e]d[it] Ao 1569, den 6 Augusti. (Wersja poprawiona i pełna wpisu donacyjnego).
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 876; (d. sygn.:) 5070; 560 (?).

BN.Inc.F.1294

Pseudo-HIERONYMUS

29. *Vitae sanctorum patrum, sive Vitas patrum*.

[Strasbourg : Typographus Paludani], 7 VII 1485. 2°.

HC* 8600. IBP 2811.

Egz. a

Def.: brak kart a₁ i G₈ (czystych).

Prow.:

1. Abr. Schwalbij D. (XVI/XVII w.).
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.) A 893; (d. sygn. :) 2862.

BN Inc.F.1284 adl.

Egz. b

Def.: brak skł. a¹⁰ i k. G₈ (czystej).
Prow.: zob. nr 51.

BN Inc.F.1313 adl.

HOLLEN, Gottschalcus

30. Praeceptorium divinae legis.

Nürnberg : Antonius Koberger, 22 IX 1497. 4°.

GW 12894. IBP 2839.

W składce O przestawione karty – są w kolejności: 3-4, 1-2, 7-8, 5-6.

Prow.:

1. [Barwny rysunek niezidentyfikowanego herbu lub gmerku]. (XVI w.).
2. P. B. (XVI w. = Paul Bernau, sen.?, ca 1550).
3. Ersame Frantz Newman Eines Schusters son alhier Zum Lauben Nun lange Zeit her Dieser Kirchen gewesener vnnd noch trewer vnnd Vleissiger Calcand hadt dieses buch in diese Liberey vorehret vnnd geschanckt den Sontag nach Egidii (= 4 IX) Im 1569 Jare. (z boku tą samą ręką dopisany tekst do wstawienia przed „hadt”:) Vo[n] dem auch mag gesagt werden, ohne mich Kundt ir nichts thun.
4. Lubań 1; Lubań 2; (sygn. :) A 923.

BN Inc.Qu.163

IACOBUS de Paradiso

31. De animabus exutis a corporibus, sive De apparitionibus et receptaculis animarum.

Leipzig : Melchior Lotter, [14]97. 4°.

HCR 9353 (V 157). IBP 2948.

Prow.: zob. nr 27.

BN Inc.Qu.289 adl.

IOANNES de Sacrobosco

32. Sphaera mundi.

[Leipzig : Martinus Landsberg, 1494]. 4°.

HC* 14117. IBP 5899. KWr 3170.

Prow.: zob. nr 57.

BUWr XV.Q.1193,2

LANGER, Ioannes

33. De censibus sub titulo reemptionis.

[Mainz : Petrus Schöffler, post 25 VIII 1489]. 4°.

HC* 9892 = H 9893. IBP 3368. KWr 1738.

Prow.: zob. nr 37.

BUWr XV.Q.1149,4

LAVACRUM

34. Lavacrum conscientiae.

Leipzig : Wolfgangus Stöckel, 3 X 1497. 4°.

HC* 9961. IBP 3385.

Def.: brak składki G⁶ (uzupełniony odpisem rękopiśmiennym XV XVI w.).

Prow.:

1. P. B. (XVI w. = Paul Bernau, sen.?, ca 1550).

2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.) A 717; (d. sygn. :) 4840.

BN Inc.Qu.204 adl.

LEIMBACH, Georgius

35. Practica ad a. 1500, Germ.

[Leipzig : Melchior Lotter, 1499]. 4°.

IBP 3390.

Def.: frg. k. [a₁ i a₄?].

Do r. 1966 egz. był współoprawny z nr 25.

Prow.: zob. nr 25.

BN Inc.Qu.285

LICHT, Balthasar

36. Algorithmus linealis cum conditionibus regulae de tri. – [Var. B].

Leipzig : Martinus Landsberg, [1500]. 4°.

H 829. IBP 3423.

Prow.: zob. nr 34.

BN Inc.Qu.206 adl.

MANNEKEN, Carolus

37. Formulae epistolarum.

[Strasbourg : Martinus Schott], 8 I 1490. 4°.

HC* 10674. IBP 3567. KWr 1839.

Prow.:

1. Liber domini Michaelis Lersner de [...] (XV/XVI w., koniec wydarty).
2. (Lakowy odcisk sygnetu, w którym można odczytać jedynie:) VICT.
3. (Sygn.:) 64/XIIa 3.
4. Wegen der in diesen [!] veralteten Bande befindlichen Böhmischen Geschichte des Aeneas Sylvius, hab solchen zum Laubanischen öffentlichen Bücher Vorrath als einen geringen Beytrag zu der Abtheilung von den Geschichten des Vaterlandes, übergeben. Christian Gottfried Meissner den 15 Nov. 1747.
4. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) B 263.

BUWr XV.Q.1149,1

MANUALE

38. Manuale parochialium sacerdotum.

[Leipzig : Conradus Kachelofen pro] I[oanne] S[chmiedhöfer, 1489?]. 4°.
R 979. IBP 3577.

Prow.: zob. nr 34.

BN Inc.Qu.209 adl.

MARCHESINUS, Ioannes

39. Mammotrectus super Bibliam.

[Strasbourg : Typographus Paludani, non post 3 VIII 1485]. 2°.

HC* 10553. IBP 3593. KWr 1860.

Prow.: zob. nr 58.

BUWr XV.F.1009,2

MARTIANUS Capella

40. De nuptiis Philologiae et Mercurii etc. Ed. Franciscus Vitalis Bodianus.

Vicenza : Henricus de Sancto Ursio, 16 XII 1499. 2°.

H* 4370 (s. v. Capella). IBP 1392 (u. s.). KWr 3080 (u. s.).

Def.: brak k. a₂.

Prow.:

1. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) H 39; (d. sygn.:) 4798.

2. Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu (piecz.).

BUWr XV.F.1215

MARTINUS Polonus

41. Margarita Decreti, seu Tabula Martiniana.

[Speyer : Petrus Drach, ca 1485]. 2°.

HC* 10838. IBP 3620. KWr 1873.

Prow.: zob. nr 21.

BUWr XV.F.14,2

MAXIMILIANUS I (imperator)

42. Ordnung des Kammergerichts.

Mainz : Petrus Schöffler, 5 X 1495. 2°. Var. B.

H* 12063. IBP. 3658.

Prow.: zob. nr 56.

BN Inc.F.1276 adl.

MISSALE

43. Missale Misnense.

[Nürnberg : Georgius Stuchs, post 1 IX 1500]. 2°. Var. B.

Decker KMS 52. IBP 3779 (Leipzig ; Conradus Kacholofen et Melchior Lotter).

NB. k. [317] var. A = Deckert KMS, var. B = IBP.

Def.: brak k. [*]_{1, 3-10}, A₁, H₄₋₅, N₂₋₇, O₂₋₉, P_{4,7}, skł. B-C⁸, R⁸, k. S₁₋₆, V₇, skł. X⁸, k. Y₃₋₆, skł. c-d⁸, k. f₈, g₄₋₅, i_{3,6}, l₃₋₆ oraz l₈ (czyste).

Prow.:

1. [...]cl[esi]a[m] Sanct[... ..]xtraq[... ..]dem anno domi[...] (XVI w., wpis zachow. w małych fragm.).
2. [Kościół ewangelicki, d. parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Zarębie (niem. Lichtenau), pow. Lubań] (XVII w., w druku liczne rkp. noty dot. tej wsi oraz tamtejszych pastorów).
3. Lubań 1; (sygn.:) A [...]17; (d. sygn.:) 5087.

BN Inc.F.1634

MOLITORIS, Ulricus

44. De lamiis et phitonicis mulieribus.

[Strasbourg : Ioannes Prüss, non ante 10 I 1489]. 4°.

H* 11535. IBP 3836. KWr 1965.

Prow.: zob. nr 37.

BUWr XV.Q.1149,3

MORUNG, Theodoricus

45. Passio dominorum sacerdotum.

[Wien : Stephanus Koblinger, ca 1483]. 4°.

R 655. IBP 3856.

Prow.: zob. nr 34.

BN Inc.Qu.207 adl.

NICOLAUS de Błonie

46. Sermones de tempore et de sanctis, sive Viridarius. P. I-II.

Strasbourg : [Typographus Iordani = Georgius Husner], 23 VIII 1489. 2°.

HC* 3263. IBP 3934.

Prow.:

1. Ego sum m[a]g[ist]ri Georgij Sittauini Sacrosancte metropolitan[a] e ecc[les]ie St[ri]gonien[sis] Cano[n]ici (pocz. XVI w.).
2. Lego nicolao (poprawione z: nicolai) filij (!) val[enti]ni heyd[en?] (I poł. XVI w.).
3. Sum Martini Bohemj Laubensis Lusatij (XVI/XVII w.).
4. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 254; (d. sygn.:) 7764.

BN Inc.F.1343

NIDER, Ioannes

47. Praeceptorium divinae legis, sive Expositio decalogi.

Strasbourg : Georgius Husner, 13 II 1476. 2°.

H* 11790. IBP 3986.

Def.: brak k. [b₂, f₈, m₇, r₇, v₃₋₄, F₆, H₇ i K₁₀] (czyste).

Prow.:

1. 1551 Bartholom[a]eus Regulus Laubanus.
2. 1569 12 augusti Ad honorem dei omnipote[n]tis et utilitatem aeclesi[a]e d[e]d[it] hunc libru[m] Andreas Vrsinus pharmacopola.
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 1588; (d. sygn.:) 5044.
4. Ex libris Jerzego Dobrzeńskiego (ekslibris, XX w.).

BN Inc.F.1771

OVIDIUS Naso, Publius

48. De arte amandi; De remedio amoris. Cum commento Bartholomaei Merulae. – [Ed. C].

Venezia : Ioannes Tacuinus, 5 VII 1494 [i.e. post 1500?]. 2°.

BM V 535 (IB 24040). IBP 4080.

Prow.:

1. Liber M[...] Constat 28 gs. (pocz. XVI w., środek wpisu wyrwany).
2. Fraw Anna Kretschmerin Burgerinn alhiro zum Laubenn, des Ehrbarnn vnd Ernvhesten Martini Helwiger Ehliche Hausfrawe, aus der Liebereij hern Iohann Haidenreiches Ludimagister etc. Gotte als Ihrem Schepffer zu Ehrenn, Kirchen Vnnd Schulen tzu Nutze vnd die tzeit Ihrem Sehlesorger, herrn Martino Böhem tzu wolgefallen in Diese Laubnishe [!] Bibliothecam Vorehreth hath. Actum Lauben Anno 1592 auf trijum Regum vnd Monthages 6 Januarij. No. Calend. restitutj etc.; (sygn.:) Numero 29.
3. Lubań 2; (sygn.:) H 12; (d. sygn.:) 4511.

BN Inc.F.1301 adl.

PARATUS

49. Sermones de tempore et de sanctis.

[Speyer : Petrus Drach, ca 1492]. 2°.

H* 12399. IBP 4156.

Def.: brak k. E₂ i E₆ (zastąpione czystymi kartami papieru z epoki).

Prow.:

1. Liber iste e[st] m[ihi] datus a fr[at]re Bernardino Wedel[...] cui[us] merces sit deus (XV/XVI w., wpis lekko uszkodzony, brak 1 lub 2 końcowych liter nazwisk).
2. Lubań 1; Lubań 2.

BN Inc.F.1205

PAULUS II (papa)

50. Bulla de publicatione anni iubilaei (Ineffabilis providentia...), Romae 19 IV 1470.

[Roma : Georgius Lauer, post 19 IV 1470]. 2°.

IBP 4190.

Prow.: zob. nr 56.

BN Inc.F.1277 adl.

PETRUS Comestor

51. Historia scholastica.

Basel : [Ioannes Amerbach], „post” 25 XI 1486. 2°.

HC 5535 = HC 5537. IBP 4321.

Def.: brak k. t₄₋₅ oraz k. K₆ (czyste).

Prow.:

1. Johannes Emericus Laubensis Alchijmista d[e]d[it] A[nn]o 1569 11 Nouemb.; (wytłoczone na oprawie:) 1569.
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn. :) A 456; (d. sygn. :) 7883; 42.

BN Inc.F.1312 adl.

Pseudo-PETRUS de Palude

52. Sermones Thesauri novi de tempore.

Strasbourg : Martinus Flach, 1491. 2°.

CR 5417 (I 191). IBP 4363.

Prow.:

1. D[omi]n[us] Melchior Schillingus mihi dono dedit Anno 1593.
2. Ex bibliotheca paterna poss. Paulus Kindlerus Jauranus Sil. (XVII w.).

3. Es soLL zVM AnDenCken v. Christof Pauli mpp. (chronogr.: 1705).

4. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 817; (d. sygn.:) 7943.

BN Inc.F.1354 adl.

53. Sermones Thesauri novi de sanctis.

Strasbourg : Martinus Flach, 1493. 2°.

C 5428. IBP 4374.

Def.: brak k. b₆ (czystej).

Prow.:

1. P[ro] vij schilling[is] una cu[m] s[ermonibus] de t[em]p[or]e h[uius] iij v[e]l iij g[rosso]s, pro ligat[ura] xv g[rosso]s (pocz. XVI w.).

2. Martinus Winckeler 1569; M. W. (na bocznym obcięciu); Martinus Winckeler balbier 1569 (wpis częściowo zniszczony, dopis inną ręką:) d[e]d[it] 18 Julij.

3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 1879; (d. sygn.:) T 7944.

BN Inc.F.1271.

PIUS II (papa)

54. Historia Bohemica.

[Basel : Michael Furter, ca 1489]. 4°.

HC* (Add.) 254. IBP 4462. KW_r 2293.

Prow.: zob. nr 37.

BUW_r XV.Q.1149,2

PSALTERIUM

55. Psalterium, Lat. Ed. Bruno, ep. Herbipolensis.

[Nürnberg] : Antonius Koberger, 1497. 4°.

HC* 4013. IBP 4616.

Prow.: zob. nr 27.

BN Inc.Qu.288 adl.

RAYMUNDUS de Sabunde

56. Theologia naturalis, sive Liber creaturarum.

Strasbourg : Martinus Flach, 21 I 1496. 2°.

HC* 14069. IBP 4681.

Prow.:

1. Liber mei Joh[ann]is Behem etc. pl[e]bani aliq[ua]n[do] Gorlitz-en[is] etc. (pocz. XVI w.).

2. Sebolt tucher (XVI w., 3 wpisy na sygn. Inc.F.1276 adl. ale dotyczą całego woluminu).

3. Marcus Teucher, pastor Eccl[es]ie Timendorffensis d[e]d[it] (non ante 1569?).

4. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 120; (d. sygn.:) 4904.

BN Inc.F.1273 adl.

REGIOMONTANUS, Ioannes

57. Calendarium.

Augsburg : Erhardus Ratdolt, 1496. 4°.

H* 13782. IBP 5946. KWr 3169.

Prow.:

1. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) L 5; (d. sygn.:) 2942.

BUWr XV.Q.1193,1

ROLEWINCK, Werner

58. Fasciculus temporum.

[Basel] : Bernardus Richel, 20 II 1482. 2°. War. B.

HC* 6932. IBP 4794. KWr 2473.

Prow.:

1. Bartolomaeus Regulus Laubanus 1551.

2. Michael Humer gekauft am tage petri und pauli Anno 1559.

3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) A 1416; (d. sygn.:) 4509.

BUWr XV.F.1009,1

SAVONAROLA, Ioannes Michael

59. Practica medicinae.

Venezia : Andreas de Bonetis, 10 V 1486. 2°.

HC* 14481. IBP 4934. KWr 3230.

Prow.:

1. Thomae Fritschii artis medicinae Doctoris et Reipublicae Gorlicensis Physici (XVI w.).

2. Heredes eius librum hunc Bibliothecae reposuerunt (pocz. XVII w.).

3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) C 453; (d. sygn.:) 4788.

4. Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu (piecz.).

BUWr XV.F.362

SCHEDEL, Hartmann

60. Liber chronicarum.

Nürnberg : Antonius Koberger, 12 VII 1493. 2°.

HC* 14508. IBP 4941. KWr 2530

Prow.:

1. Liber domini Johannis Hartirth (XVI w.).
2. Virtute et eruditione excellens Dominus Ioannes Schettler Laubensis Illustrissimi principis Legnicensis Consiliarius et camerae praefectus hoc chronicon piae donationis προδρομον esse voluit. Anno salutis 1569.
3. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) K 635; (d. sygn.:) 5042.

BUWr XV.F.142

STELLA

61. Stella clericorum.

[Leipzig : Conradus Kachelofen pro] I[oanne] S[chmiedhöfer, ca 1492]. 4°.

H* 15065. IBP 5109.

Prow.: zob. nr 34.

BN Inc.Qu.208 adl.

THOMAS de Aquino, (s.)

62. Commentaria in tres libros De anima Aristotelis.

Pavia : Martinus de Lavallo, 30 IX 1488. 2°.

H 1521 (I). IBP 5248.

Prow.: zob. nr 63.

BN Inc.F.1330 adl.

63. Commentum super libros De generatione et corruptione Aristotelis.

Pavia : [Martinus de Lavallo], 3 XII 1488. 2° + 4°.

HR 1534 (I 95). IBP 5251.

Prow.:

1. Michael Bartsch Laubensis iunior hoc codice donat Bibliothecam patriam, hoc potissimum fine, ut Deus Opt. Max. honore debito pro conseruatione liberalium artium afficiatur et proximo pro sua uirili inseruiatur. Anno salutiferi partus virginei M.D.XXC. Prid. Calend. Sextilis. (= 31 VII).
2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) D 71; (d. sygn.:) 4598; 232.

BN Inc.F.1329 adl.

Pseudo-THOMAS de Aquino

64. De vitiis et virtutibus, sive Quaternarius.

[Leipzig : Conradus Kachelofen, post 1485, ante 1491]. 4°.

HC* 1391. IBP 5347.

Prow.: zob. nr 34.

BN Inc.Qu.205 adl.

VALERIUS Maximus, Caius**65. Facta et dicta memorabilia.**

Mainz : Petrus Schöffer, 14 VI 1471. 2°.

HC* 15774. IBP 5503. KWr 2884.

Prow.:

1. Tobias Kober Gorlicensis Doctor Physicus Lubaniensis dono dedit
1569. 20 Augusti.

2. Lubań 1; Lubań 2; (sygn.:) D 98; (d. sygn.:) 7828.

BUWr XV.F.1060

INDEKS TOPOTYPOGRAFICZNY**AUGSBURG****Erhardus Ratdolt**

1496 Regiomontanus, Ioannes: Calendarium. 4° 57

BASEL**Ioannes Amerbach**

1486.11.25 „post” Petrus Comestor: Historia scholastica. 2° 51

Michael Furter

[1489 ca] Pius II (papa): Historia Bohemica. 4° 54

Nicolaus Kessler[1489 non post] Bonifacius VIII (papa): Liber sextus Decretalium.
2° 13

[1489 non post] Clemens V (papa): Constitutiones. 2° 16

1489.12.01 Guillelmus Parisiensis: Postilla super Epistolas
et Evangelia. 2° 24

1496 Gregorius I Magnus (papa, s.): Moralia. 2° 22

Bernardus Richel

1482.02.20 Rolewinck, Werner: Fasciculus temporum. 2° 58

Michael Wensler

1486 Gregorius IX (papa): Decretales. 2° 23

Iacobus Wolff de Pforzheim

[1499.03.01 post] Concilium Basiliense: Decreta. 4° 17

FREIBURG IM BREISGAU**Kilianus Fischer**

[1493-94 ca] Biblia, Lat. 2° 10

HAGUENAU

Henricus Gran

1492.12.08	Guillelmus Parisiensis: Postilla super Epistolas et Evagelia. 4°	25
1500.04.11	Concilium Constantiense: Acta et decreta. 4° (pro Ioanne Rynman). 4°	18

LEIPZIG

Gregorius Böttiger

[1494 non ante]	Balthasar de Porta: Conclusiones contra quorundam Bohemorum errores. 4°.	6
-----------------	--	---

Conradus Kachelofen

[1485 post, 1491 ante]	Pseudo-Thomas de Aquino: De vitiis et virtutibus. 4°	64
[1489?]	Manuale parochialium sacerdotum. 4° ([pro] I[o.] S[chmiedhöfer])	38
[1492 ca]	Stella clericorum. 4° ([pro] I[o.] S[chmiedhöfer])	61

Martinus Landsberg

[1494]	Ioannes de Sacrobosco: Sphaera mundi. 4°	32
[1500]	Licht, Balthasar: Algorithmus linealis. 4°	36

Melchior Lotter

[14]97	Iacobus de Paradiso: De animabus exutis a corporibus. 4°	31
[1499]	Leimbach, Georgius: Practica ad a. 1500, Germ. 4°	35
1499.10.27	Henricus de Langenstein: Secreta sacerdotum. 4°	27

Wolfgangus Stöckel

1497.10.03	Lavacrum conscientiae. 4°	34
------------	---------------------------	----

MAINZ

Petrus Schöffler

1471.06.14	Valerius Maximus, Caius: Facta et dicta memoralia. 4°	65
[1489.08.25 post]	Langer, Ioannes: De censibus sub titulo reemptionis. 4°	33
1495.10.05	Maximilianus I (imperator): Ordnung des Kammergerichts. 2°	42

NÜRNBERG

Antonius Koberger

1478.11.10	Biblia, Lat. 2°	8
1480.08.02	Herolt, Ioannes: Sermones Discipuli de tempore et de sanctis. 2°	28
1493.04.12	Biblia, Lat. 2°	12
1493.07.12	Schedel, Hartmann: Liber chronicarum. 2°	60
1494.02.25	Alphonsus de Spina: Fortalitium fidei. 4°	2
1497	Psalterium, Lat. 4°	55
1497.03.26	Cicero, Marcus Tullius: De oratore etc. 2°	14
1497.09.22	Hollen, Gottschalcus: Praeceptorium divinae legis. 4°	30

Georgius Stuchs

1489.08.01-11.22	Gerson, Ioannes: Opera. 4°	20
[1500.09.01 post]	Missale Misnense. 2°	43

PAVIA

Antonius de Carcano

[1485 ca]	Avicenna: De anima. 2°	5
-----------	------------------------	---

Martinus de Lavallo

1488.09.30	Thomas de Aquino, (s.): Commentaria in libros De anima Aristotelis	62
1488.12.03	Thomas de Aquino, (s.): Commentum super libros De generatione et corruptione Aristotelis	63

ROMA

Georgius Lauer

[1470.04.19 post]	Paulus II (papa): Bulla de publicatione anni iubilaei. 2°	50
-------------------	--	----

SPEYER

Petrus Drach

[1485 ca]	Martinus Polonus: Margarita Decreti. 2°	41
[1492 ca]	Paratus: Sermones de tempore et de sanctis. 2°	49

STRASBOURG

Martinus Flach

1491	Pseudo-Petrus de Palude: Sermones Thesauri novi de tempore. 2°	52
------	---	----

1493	Pseudo-Petrus de Palude: Sermones Thesauri novi de sanctis. 2°	53
1496.01.21	Raymundus de Sabunde: Theologia naturalis. 2°	56
Ioannes Grüninger		
1484.09.04	Gratianus: Decretum. 2°	21
1490.07.03-12.04	Antoninus Florentinus, (s.): Summa theologica. 2°	3
Georgius Husner		
1476.02.13	Nider, Ioannes: Praeceptorium divinae legis. 2°	47
Ioannes Mentelin		
[1468 ca]	Augustinus Aurelius, (s.): De arte praedicandi. 2°	4
Ioannes Prüss		
[1489.01.10 non ante]	Molitoris, Ulricus: De lamiis et phitonicis mulieribus. 4°	44
R-typographus = Adolphus Rusch		
[1481.09.23 paulo post]	Biblia, Lat. 2° (pro Antonio Koberger)	11
Fridericus Ruch de Dumbach		
1499	Agenda Wratislaviensis. 4°	1
Martinus Schott		
1490.01.08	Manneken, Carolus: Formulae epistolarum. 4°	37
Typographus Iordani = Georgius Husner		
1489.08.23	Nicolaus de Błonie: Sermones de tempore et de sanctis. 2°	46
[1497.08.13 post]	Hemmerlin, Felix: Opuscula et tractatus. 2°	26
Typographus Paludani		
1485.07.07	Pseudo-Hieronimus: Vitae sanctorum patrum. 2°	29
[1485.08.03 non post]	Marchesinus, Ioannes: Mammotrectus super Bibliam. 2°	39

VENEZIA

Georgius Arrivabene		
1495.09.09	Baptista de Salis: Summa casuum conscientiae. 8°	7
Andreas de Bonetis		
1486.05.10	Savonarola, Ioannes Michael: Practica medicinae. 2°	59
Ioannes Herbort		
1483.10.31	Biblia, Lat. 2°	9

Ioannes Tacuinus

1494.07.05 Ovidius Naso, Publius: De arte amandi etc. [Ed. C].
2° [i.e. 1500 post?] 48

Baptista de Tortis

1495.08.14 Corpus iuris civilis: Iustiniani Institutiones. 2° 19

Bartholomaeus de Zanis

1492.10.19 Cicero, Marcus Tullius: Epistolae ad familiares. 2° 15

VICENZA

Henricus de Sancto Ursio

1499.12.16 Martianus Capella: De nuptiis Philologiae et Mer-
curii etc. 2° 40

WIEN

Stephanus Koblinger

[1483 ca] Morung. Theodoricus: Passio dominorum sacerdo-
tum. 4° 45

INDEKS PROWENIENCJI

(z pominięciem Biblioteki Miejskiej w Lubaniu)

- Bartsch, Michael (iun.; fl. ca 1580), urodzony w Lubaniu – **5, 62, 63**
 Behem, Johan (fl. 15/16 s.), pleban w Görlitz – **4, 26, 42, 50, 56**
 Berlots, Paul (fl. ca 1569), pastor w Białogórze (niem. Lichtenberg), pow. Zgo-
 rzelec – **7, 20 (egz. a, c), 25, 35**
 Bernau, Paul (sen.; ?-ca 1555), pastor w Białogórze (niem. Lichtenberg), pow.
 Zgorzelec – **7, 20 (egz. a, c), 25, 30, 34-36, 38, 45, 61, 64**
 Boehme, Martin (1557-1622), urodzony w Lubaniu, studiował w Heidelbergu,
 od r. 1580 był nauczycielem w Lubaniu, gdzie w r. 1586 uzyskał dożywotnio
 stanowisko „pastor primarius” – **46**
 Dobrzeniecki, Jerzy (fl. 20 s.) – **47**
 Emericus, Ioannes (fl. ca 1569), alchemik w Lubaniu – **29 (egz. b), 51**
 Foerster, Ferdinand Christoph (fl. ca 1763), rodem z Lubania, prawnik królew-
 ski majątków króla Prus w Chojnowie – **19**
 Fritsch, Thomas (1525-1601), doktor filozofii i medycyny, fizyk miejski w Gör-
 litz – **59**
 Funk (Funck), Fabian (?-1552), urodzony w Chojnowie, studiował w Krakowie
 w l. 1499-1502, a od r. 1506 na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, gdzie
 uzyskał stopień magistra i podjął wykłady – **14, 15**

- Georgius de Zittau (non post 1470-non ante 1516), w l. 1484-1492 studiował na Akademii Krakowskiej, a w l. 1502-1516 był kanonikiem archikatedry w Esztergom – **46**
- Haidenreich, Johann (fl. 16 s.), ludimagister w Lubaniu, właściciel biblioteki lub składu książek – **48**
- Hartirth, Johann (fl. 16 s.), altarysta przy kościele parafialnym p.w. Św. Marcina w Jaworze – **60**
- Hausdorff, Georg (fl. ca 1568-1569), rajca lubański – **12**
- Herb (lub gmerk) niezidentyfikowany (**il. 14**) – **30**
- Heyden (?), Nikolaus (fl. 16 s.), syn Valentina – **46**
- Hollius, Gottlob (fl. ca 1706), zapewne obywatel Lubania – **8**
- Horning, Georg (fl. ca 1650), kapłan przy Arwidzie Wittenbergu, dowódcy wojsk szwedzkich w czasie wojny trzydziestoletniej – **22**
- Huebner, Benjamin (?-1741), sukiennik w Lubaniu – **14, 15**
- Humer, Michael (fl. ca 1559) – **39, 58**
- Kindler, Paul (fl. 17 s.), urodzony w Jaworze – **24, 52**
- Klasztor niezidentyfikowany (16 s.) – **2**
- Kober, Tobias (?-1585), doktor medycyny, rodem z Görlitz, piastował stanowisko fizyka miejskiego w Lubaniu – **3 (III, IV), 20 (egz. b), 65**
- Kościół niezidentyfikowany (16 s.) – **43**
- Kretschmer, Anna (fl. ca 1592), obywatelka Lubania, żona Martina Helwiera – **48**
- Lersner, Michael (fl. 15/16 s.) – **33, 37, 44, 54**
- Meissner, Christian Gottfried (fl. ca 1747), być może tożsamy z pierwszym pastorem w Kromnowie (niem. Krommenau), pow. Jelenia Góra – **33, 37, 44, 54**
- Muscovii, Hieronimi vidua (fl. ca 1706), wdowa po notablu lubańskim – **8**
- N. N. (15/16 s.), magister – **13, 16, 23**
- N. N. (16 s.) – **6, 20 (egz. c), 27, 31, 55**
- Neuman, Franz (fl. ca 1569), syn lubańskiego szewca, należał do bractwa kalandarów – **30**
- P. B. (16 s.), = Bernau, Paul (sen.; ?-ca 1555)? – **20 (egz. a, c), 30, 34, 36, 38, 45, 61, 64**
- Pauli, Christoph (fl. ca 1705) – **24, 52**
- Regulus, Bartholomaeus (fl. ca 1551-1563), urodzony w Lubaniu, w r. 1563 był proboszczem w Chościszowicach (niem. Neu Schönfeld), pow. Bolesławiec – **39, 47, 58**
- Saurus, Stanislaus (1469-1535), urodzony w Lwówku Śląskim, studiował w l. 1486-1490 w Krakowie, potem w Wiedniu i Padwie, a od r. 1508 działał we Wrocławiu, gdzie doszedł do godności generalnego wikariusza. Zgromadził księgozbiór, który zapisał wrocławskiej kapitule katedralnej – **17, 18**

- Schettler, Johann (fl. ca 1569), doradca Fryderyka III, księcia legnickiego i kierownik jego kamery – **60**
- Scheuffler, Matthias (fl. ca 1569) – **2**
- Schilling, Melchior (fl. ca 1593) – **24, 52**
- Scholtz, Martin (fl. ca 1569), obywatel Lubania – **3 (II)**
- Schwalbe, Abraham (1553-1606), urodzony w Görlitz, od r. 1587 był lekarzem raciborsko-opolskim, a od r. 1588 przybocznym lekarzem arcyksięcia austriackiego Maksymiliana. W r. 1599 wrócił do Görlitz, gdzie kupił aptekę – **29 (egz. a)**
- Sygniet niezidentyfikowany – **33, 37, 44, 54**
- Tucher (Teucher), Markus (fl. 16 s.), pastor kościoła ewangelickiego w Radostowie (niem. Thiemendorf), pow. Lubań – **4, 26, 42, 50, 56**
- Tucher (Teucher), Sebald (fl. 16 s.) – **4, 26, 42, 50, 56**
- Ursinus, Andreas (fl. ca 1569), aptekarz w Lubaniu – **47**
- Wedel, Berardinus (fl. 15/16 s.), zakonnik – **49**
- Wideman, Peter (fl. ca 1569) – **3 (I)**
- Wiesener, Joachim (fl. ca 1569) – **28**
- Winckeler, Martin (fl. ca 1569), balwierz, prawdopodobnie w Lubaniu – **10, 53**
- Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu – **40, 59**
- Wrocław, kościół katedralny p.w. Św. Jana Chrzciciela (16 s.) – **17, 18**
- Zaręba (niem. Lichtenau), pow. Lubań, kościół p.w. Wniebowzięcia NMP (17 s.) – **43**

Konkordancje literatury i numerów katalogu

GW	Katalog	GW	Katalog
478	1	6753	14
1578	2	6846	15
2191	3	7105	16
2873	4	7284	17
3111	5	7287	18
3214	6	7638	19
3326	7	10716	20
4234	8	11368	21
4254	9	11434	22
4270	10	11472	23
4282	11	11963	24
4293	12	11970	25
4882	13	12187	26

GW	Katalog	Hain	Katalog
12254	27	11535	44
12346	28	11790	47
12894	30	12063	42
		12399	49
Hain ³²	Katalog	13782	57
254	54	14069	56
829	36	14117	32
1391	64	14481	59
1521 (I)	62	14508	60
1534	63	15065	61
3263	46	15774	65
4013	55		
4370	40	Copinger ³³	Katalog
5535	51	5417	52
5537	51	5428	53
6932	58		
8600	29	Reichling ³⁴	Katalog
9353	31	655	45
9892	33	979	38
9893	33		
9961	34	BM ³⁵	Katalog
10553	39	V 535	48
10674	37		
10838	41	Deckert KMS ³⁶	Katalog
		52	43

32 L. Hain, *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi ordine alphabetico vel simpliciter enumerantur vel adcuratius recensentur*, vol. 1-2, Stuttgartiae–Lutetiae Parisiorum 1826-1838.

33 W. A. Copinger *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum*, part 1-2, London 1895-1902 (reprint: Berlin 1926).

34 D. Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes*, fasc. 1-6; *idem, Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Indices fasciculorum I-VI. Additiones et emendationes*, Monachii 1905-1911; *Supplementum*, Monasterii Griestphalorum 1914.

35 *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum*, part I-X, London 1908-1971 (part I-VIII lithographic reprint, London 1963).

36 H. Deckert, *Katalog der Inkunabeln und beigegebenen Postinkunabeln der Stadt- und Bezirksbibliothek Karl-Marx-Stadt (Deposita in der Sächsischen Landesbibliothek Dresden)*, „Beiträge zur Inkunabelkunde” 1967, Dritte Folge, t. 3, s. 55-92.

76 Studia i materiały

IBP	Katalog	IBP	Katalog
66	1	3385	34
258	2	3390	35
423	3	3423	36
625	4	3567	37
706	5	3577	38
742	6	3593	39
786	7	3620	41
1005	8	3658	42
1017	9	3779	43
1031	10	3836	44
1038	11	3856	45
1047	12	3934	46
1195	13	3986	47
1392	40	4080	48
1532	15	4156	49
1603	14	4190	50
1640	16	4321	51
1670	17	4363	52
1671	18	4374	53
1737	19	4462	54
2355	20	4616	55
2452	21	4681	56
2494	22	4794	58
2519	23	4934	59
2646	24	4941	60
2652	25	5109	61
2675	26	5248	62
2690	27	5251	63
2745	28	5347	64
2811	29	5503	65
2839	30	5899	32
2948	31	5946	57
3368	33		

**Konkordancja sygnatur i numerów katalogu
Biblioteka Narodowa**

Inc.F.1200a	12	Inc.F.1536 adl.	16
Inc.F.1205	49	Inc.F.1542	19
Inc.F.1271	53	Inc.F.1634	43
Inc.F.1273 adl.	56	Inc.F.1771	47
Inc.F.1274 adl.	26	Inc.F.1777	10
Inc.F.1275 adl.	4	Inc.Qu.163	30
Inc.F.1276 adl.	42	Inc.Qu.204 adl.	34
Inc.F.1277 adl.	50	Inc.Qu.205 adl.	64
Inc.F.1281 adl.	14	Inc.Qu.206 adl.	36
Inc.F.1282 adl.	15	Inc.Qu.207 adl.	45
Inc.F.1284 adl.	29	Inc.Qu.208 adl.	61
Inc.F.1289	3	Inc.Qu.209 adl.	38
Inc.F.1285	22	Inc.Qu.221	7
Inc.F.1294	28	Inc.Qu.264 adl.	18
Inc.F.1301 adl.	48	Inc.Qu.265 adl.	17
Inc.F.1312 adl.	51	Inc.Qu.284	25
Inc.F.1313 adl.	29	Inc.Qu.285	35
Inc.F.1329 adl.	63	Inc.Qu.286 adl.	27
Inc.F.1330 adl.	62	Inc.Qu.287 adl.	6
Inc.F.1331 adl.	5	Inc.Qu.288 adl.	55
Inc.F.1343	46	Inc.Qu.289 adl.	31
Inc.F.1354 adl.	52	Inc.Qu.290	2
Inc.F.1355 adl.	24	Inc.Qu.291 adl.	20
Inc.F.1535 adl.	13	Inc.Qu.306	20

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

XV.F.14,1	21	XV.F.1215	40
XV.F.14,2	41	XV.F.1216	23
XV.F.68	11	XV.Q.720	20
XV.F.142	60	XV.Q.1001	1
XV.F.214	8	XV.Q.1149,1	37
XV.F.362	59	XV.Q.1149,2	54
XV.F.1009,1	58	XV.Q.1149,3	44
XV.F.1009,2	39	XV.Q.1149,4	33
XV.F.1018	9	XV.Q.1193,1	57
XV.F.1060	65	XV.Q.1193,2	32
XV.F.1086	3		

Summary

Michał Spandowski *Incunables from the former Municipal Library in Lubań*

The Municipal Library in Lubań (which before 1945 went under the name *Stadt-und Volksbuecherei Lauban*) was established in 1569 thanks to the efforts of one man – a local pastor named Sigismund Schwabe – and was one of the four oldest municipal libraries in the lands of the present Poland. As was the case with most of the libraries in the former German lands, after 1945 its collections were dispersed. A large portion, including all the incunables that we know of today from this source, went to the National Library and to the Wrocław University Library. Since the *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* did not register this collection prior to 1945, there is no way of determining whether this library has suffered losses in terms of the fifteenth-century prints. Currently, 69 incunabules are known to be from this source, of which 48 reside in the National Library and 21 at the Wrocław University Library. A careful examination of the entire group, especially in terms of provenance, has allowed us to develop interesting conclusions regarding the origins of the library in Lubań. The article concludes with a catalog of incunabules preserved from Lubań along with indexes.